

**ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІЗИНГОВОГО ІНВЕСТИВАННЯ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ АСПЕКТИ**

Досліджено особливості лізингового інвестування в Україні та країнах світу. Зокрема обґрунтовано порядок розрахунку лізингових платежів, визначено особливості нарахування амортизації та лізинговий об'єкт. Запропоновано порядок нарахування та розподілу фінансових витрат.

Ключові слова: лізинг, лізингові операції, фінансові витрати, лізинговий платіж.

Постановка проблеми. Лізинг є одним з важливих напрямів реалізації інвестиційних проектів та інноваційних програм, у тому числі й з метою впровадження ресурсозберігаючих технологій. Лізингове інвестування, як форма залучення капіталу, знайшло широке розповсюдження у світовій практиці. Спостерігаються певні зрушення у цьому напрямі й у вітчизняній економіці. Особливо актуальне це питання у даний час, в умовах значного дефіциту фінансових ресурсів, необхідності залучення значних обсягів інвестицій для відновлення вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми лізингу як інвестиційного інструменту порушувалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Аембал С., Бабінська О.В., Балтус П., Брус С.І., Горбач Л.М., Грабельська О.В., Дергалюк Б.В., Добровольська О.В., Єфремова А.А., Коваленко Н., Козменко В.М., Корінска В.Л., Кулиняк І.Я., Міщенко В.І., Нетудихата К.П., Онищук Я.В., Орлова В.Л., Плаксіна О.А., Писаренко М.М., Рязанова Н.О., Сапожникова В.Н., Скляр Д.А., Топішко Т.І., Школа І.М., Ющишина Л.О., Ярошевич Н.Б.

Викладення основного матеріалу. Перевага лізингу, порівняно з іншими формами залучення капіталу, полягає у відсутності потреби одномоментного витрачання значних фінансових ресурсів лізингоодержувачем для проведення технічного переозброєння матеріальної бази підприємств. Існує два види лізингових (орендних) операцій: оперативна оренда та фінансовий лізинг. Перша передбачає передачу орендареві права користування основними засобами на строк, що не перевищує термін повної їх амортизації, з обов'язковим поверненням таких об'єктів їх власнику після закінчення строку дії лізингової угоди.

Фінансовий лізинг – це орендна операція за умови, що орендар бере на себе всі зобов'язання, ризики, витрати на утримання та експлуатацію орендованого майна. При цьому право власності на майно не переходить до орендаря. Водночас останній веде облік лізингових об'єктів як власних основних засобів. Крім того, що лізинг є особливою формою оренди, для нього властиві ще й торговельні відносини. Інвестиційна складова реалізується через розуміння лізингу як альтернативної форми інвестування за відсутності у підприємств власних фінансових ресурсів, або при недоцільності або неможливості використання банківських позик.

Законодавством різних країн по-різному трактується поняття фінансового лізингу, встановлюються критерії його визнання (табл. 1).

Спільним для законодавчого регулювання всіх країн, у тому числі й для України, є перехід права власності на орендоване майно до орендаря після закінчення строку оренди, обов'язкового відображення на балансі орендаря майна, взятого на лізинговій основі, та майна з нарахуванням амортизації щодо нього. Законодавство більшості країн передбачає обов'язковий викуп майна орендарем після завершення строку оренди за договірними цінами на момент укладання договору (Франція, ФРН), за договірними цінами при передачі власності (Нідерланди, Швеція), за дисконтованими цінами, приведеними до теперішньої вартості (США, Великобританія).

В деяких країнах, наприклад в США, Великобританії, спеціальними доповненнями до Положення про стандарти бухгалтерського обліку (SFAS) передбачено зобов'язання для недержавних підприємств проводити капіталізацію не тільки фінансової, а й операційної оренди. Тобто, одержане в порядку операційного лізингу майно вноситься в баланс, з одного боку, як довготермінові активи, з іншого – відображаються короткотермінові чи довготермінові зобов'язання.

Критерії фінансового лізингу за законодавством різних країн

№ з/п	Критерій	США	Великобританія	Франція	ФРН	Нідерланди	Швеція	Україна
1.	Термін оренди майна відносно термінів амортизації об'єкта	Не визначений	90 %	Не визначений	40–80 %	100 %	Не визначений	60 %
2.	Перехід права власності до орендаря після закінчення терміну лізингу	+	+	+	+	+	+	+
3.	Обов'язковий викуп майна після закінчення терміну лізингу	+	+	+	+	+	+	+
4.	Передача орендареві майнових та фінансових ризиків щодо орендованого майна	+	+	-	-	+	+	+
5.	Відображення орендованого майна в балансі орендаря	+	+	+	+	+	+	+
6.	Нарахування амортизації щодо орендованого майна	+	+	+	+	+	+	+
7.	Придбання орендодавцем майна на замовлення орендаря з наступною передачею останньому права користування цим майном	-	-	+	-	-	-	+
8.	Оцінка майна в момент остаточного викупу	За теперішньою вартістю, розрахованою шляхом дисконтування	За теперішньою вартістю, розрахованою шляхом дисконтування	За ціною на момент укладання договору	За ціною на момент укладання договору	За договірною ціною	За договірною ціною	Залишковою вартістю за даними обліку

Закон України "Про лізинг" передбачає передачу такого майна у власність лізингоодержувача після закінчення строку договору фінансового лізингу або викупу майна за залишковою вартістю. Майно можна передавати лізингоодержувачу безоплатно або з оплатою. За Законом загальна сума відшкодування обмежена і складає 60 % від вартості об'єкта лізингу. Це створює сприятливі умови для залучення додаткових інвестицій на умовах лізингу.

Однак щодо лізингового інвестування існують певні неузгодженості у законодавстві України, що не дозволяє повною мірою використовувати інвестиційний потенціал лізингу, як дієвого інструменту. Так, згідно з податковим законодавством, фінансовим лізингом вважається операція з придбання орендодавцем за замовленням орендаря основних засобів з подальшою передачею їх у користування орендареві. Звідси випливає, що передача орендодавцем у фінансову оренду скоріше набутого майна у орендаря не може розцінюватися як фінансовий лізинг, і, як наслідок, амортизація по ньому не може бути зарахована до витрат з метою оподаткування прибутку, а вартість самого майна може бути прирівняна до безповоротної допомоги, що підлягає оподаткуванню.

Крім цього, існує невідповідність у визначенні поняття і сутності лізингових операцій у вітчизняному та зарубіжному законодавствах. Закон України "Про лізинг" основною критеріальною ознакою у визначенні відмінностей операційного та фінансового лізингу встановлює період, за який амортизується об'єкт лізингу. Так фінансовим лізингом, згідно з Законом, вважається передача у платне користування об'єкта лізингу на строк, за який амортизується не менше ніж 60 % його вартості, при операційному лізингу – цей термін повинен бути меншим від строку, протягом якого амортизується 90 % від вартості об'єкта.

Другою ознакою для розмежуванні фінансового і операційного лізингу Законом визначено події, що відбуваються після закінчення договору оренди. Так по завершенні строку договору фінансового лізингу об'єкт оренди переходить у власність лізингоодержувача або викуповується ним за залишковою вартістю. По завершенні строку договору операційної оренди об'єкт повертається лізингодавцю.

У зарубіжній практиці, зокрема, за Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО і 7 "Оренда"), визначення відмінностей між фінансовою та операційною орендою ґрунтується тільки на тому, яким чином ризики і винагороди, пов'язані з правом власності на об'єкт лізингу, розподіляються між орендодавцем і орендарем. При фінансовій оренді орендарю передаються усі ризики і винагороди, пов'язані з правом власності на об'єкт. Такими ризиками можуть бути можливі втрати від простой, неповного використання об'єктів, неефективної технології, що призводить до неотримання очікуваних доходів. У свою чергу, під винагородами розуміється одержання в процесі експлуатації орендованого об'єкта очікуваних прибутків, додаткових доходів від зростання його ринкової вартості в процесі дооцінки чи реалізації орендованого майна.

Отже, враховуючи норми, встановлені Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, поділ оренди на операційний чи фінансовий лізинг повинен проводитися не за формою складеного контракту, а за сутністю самої орендної операції.

Основними ознаками, за якими оренда класифікується як фінансова можуть бути:

- передача орендареві всіх вигод, пов'язаних з правом власності на актив;
- передача орендареві всіх ризиків, що стосуються використання орендованого майна;
- передача орендареві права власності на актив після закінчення строку його оренди;
- термін оренди становить більшу частину строку економічної експлуатації активу;
- на початку оренди теперішня вартість мінімальних орендних платежів дорівнює або перевищує справедливую вартість орендованого активу;
- орендар має право придбати актив за ціною, що, як очікується, буде значно нижчою за справедливую його вартість на дату, коли таке право можна буде здійснити.

На даний час в Україні, в основному, використовується така форма лізингового інвестування, як операційна оренда, згідно з якою, передане в оренду майно залишається в складі основних засобів орендодавця, а в обліку орендаря відображається на позабалансовому рахунку. Таке фінансове забезпечення через оперативний лізинг не відображається в балансі орендаря, що призводить до необ'єктивного визначення фінансової стійкості, незалежності та інших показників фінансового левериджу останнього.

Відповідно до Закону України "Про лізинг", орендар нараховує і відносить до витрат діяльності лізингові платежі. Вони містять:

- суму, яка відшкодовує при кожній оплаті частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж;
- суму, що сплачується лізингодавцю як відсоток за одержаний ним кредит в банку для придбання майна за договором лізингу;
- плату як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;
- відшкодування страхових платежів та інші витрати, передбачені договором лізингу.

Гальмує розвиток лізингу у вітчизняній практиці відсутність чітких та простих методик розрахунку

лізингових платежів. Як зазначалося, специфічний порядок нарахування зносу не дозволяє з високим рівнем об'єктивності визначати ці платежі в частині амортизації об'єкта лізингу за певний період. Крім цього, при встановленні розмірів лізингових платежів необхідно привести майбутню вартість грошових виплат до теперішньої вартості через систему дисконтування.

Порядок і приклади розрахунку фінансових затрат і розподілу їх між звітними періодами наведено в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 14 "Оренда". За цим стандартом розрахунок теперішньої вартості мінімальних орендних платежів (*TVA*) рекомендовано здійснювати за формулами:

а) якщо виплата здійснюється регулярно:

$$\dot{OAA} = \dot{A} \cdot \left[1 + \left(\frac{1 - \frac{1}{(1+i)^{n-1}}}{i} \right) \right];$$

б) якщо виплати орендних платежів проводяться у кінці кожного періоду:

$$\dot{OAA} = \dot{A} \cdot \left[1 + \left(\frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} \right) \right],$$

де \dot{A} – сума виплат орендодавцю у кожному періоді; n – кількість періодів, у яких здійснюються виплати; i – ставка процента.

Очевидно, що проводити розрахунки за такими складними формулами в умовах поточної роботи підприємства буде досить важко. Не кожен спеціаліст з управлінських служб фірм орендодавців чи орендарів зможе правильно провести ці розрахунки.

Тому пропонуємо більш просту методику розрахунку, відому у фінансовій математиці як погашення боргу рівними строковими платежами.

Наведемо приклад. Одержано в порядку фінансового лізингу устаткування строком на 5 років при 12 % річних. Згідно з договором, сума річних виплат лізингодавцю повинна становити 300000 грн.

Визначимо дисконтний множник \dot{D} , враховуючи річну дисконтну ставку $i = 0,12$ і кількість періодів $n = 5$ років за формулою:

$$\dot{A} = \frac{1}{(1+i)^n}.$$

Згідно з таблицями, дисконтування для розрахунку теперішньої вартості анuitету становитиме 3,6048, а сама теперішня вартість лізингових платежів - 1081440 грн. (300000 x 3,6048). Розрахунок окремих видів лізингових платежів, зокрема, основної суми, що йде в погашення вартості об'єкта, і відсотків за наданий лізингодавцем кредит надано в таблиці 1.

Таблиця 2

Розрахунок лізингових платежів (грн.)

Період (рік)	Лізингові платежі	Відсотки за наданий кредит (гр. 5 × 12 %)	Зменшення основної суми лізингових зобов'язань (гр. 2–гр. 3)	Основна сума лізингових зобов'язань (гр. 5–гр. 4)
				1081440
1	300000	129770	170230	911210
2	300000	109350	190650	720560
3	300000	86470	213530	507030
4	300000	60840	239160	267870
5	300000	32130	267870	0

Разом	1500000	418560	1081440	

Отже, теперішня вартість об'єкта лізингу, яка підлягає амортизації в орендаря, становить 1081440 грн. Її треба взяти на облік як об'єкт основних засобів і відобразити у складі довгострокових позикових коштів.

Сума лізингових платежів (30000 тис. грн.) щорічно розбивається на дві частини. Спочатку визначаються відсотки за кредит: за перший рік вони дорівнюють 129770 грн. ($1081440 \times 12\%$), за другий – 109350 грн. ($911210 \times 12\%$) тощо. На різницю між визначеною сумою лізингових платежів і розрахованими на кожен рік відсотками зменшується основний платіж, тобто частково погашаються зобов'язання за лізингом.

Далі необхідно вирішити питання щодо нарахування амортизації об'єктів лізингу. Слід врахувати те, що не всі узаконені методи однаковою мірою підходять для розрахунку амортизації лізингових об'єктів. Для порівняння наведемо приклади нарахування амортизації за прямолінійним методом та методом зменшення залишкової вартості за групою «Машини і обладнання». Зважаючи на дотримання мінімально допустимих строків амортизації машин і обладнання (5 років) і середньорічної норми амортизації за ними 15%, наведене в попередньому прикладі устаткування за 5 років експлуатації відамортизовується на 55,6%. Якщо за перший рік воно відамортизувалося на 15%, то за п'ятий – лише на 7,8%. Надалі процес перенесення вартості об'єкта на витрати весь час буде уповільнюватися (розрахунок в табл. 3).

Таблиця 3

*Розрахунок амортизації лізингового об'єкта
за методом зменшення залишкової вартості*

Період (рік)	Балансова (залишкова) вартість, грн.	Сума амортизації при річній нормі 15 %	% зносу	
			за рік	з початку експлуатації
1	1081440	162216	15,0	15,0
2	919224	137884	12,8	27,8
3	781340	117201	10,8	38,6
4	664139	99621	9,2	47,8
5	564518	84678	7,8	55,6
Разом		601600	-	55,6

Водночас за прямолінійним методом нарахування амортизації устаткування, строк служби якого в середньому становить 6 років, а річна норма – 16,7%, його вартість була б перенесена на собівартість за 5 років на 75%, тобто в 1,3 рази швидше, ніж при нарахуванні амортизації за методом зменшення залишкової вартості.

Враховуючи те, що об'єкти фінансового лізингу, які передаються у користування орендареві, не є його власністю, сума амортизації за період перебування в оренді та залишкова їх вартість повинні бути пов'язані з довгостроковими зобов'язаннями перед лізингодавцем і розмірами лізингових платежів, пропонуємо для таких об'єктів встановлювати прямолінійний метод нарахування амортизації, враховуючи нормативний строк служби об'єктів.

Це спростить розрахунки, дозволить пов'язати фактичну амортизацію з лізинговими платежами, більш точно визначити реальне зношення об'єкта на момент його передачі (продажу) орендареві.

Не до кінця врегульоване питання визначення суб'єктів оперативного лізингу. За Податковим Кодексом України учасниками операційного лізингу (оренди) можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Водночас, Закон України «Про лізинг» до таких учасників відносить лише суб'єктів господарської діяльності, тобто юридичних осіб. Що створює певні проблеми при включенні орендарем орендної плати до витрат у випадках, коли орендодавцем є фізична особа.

Вимагає уточнення питання фінансування витрат на поліпшення основних засобів, одержаних в порядку операційного лізингу. Згідно з Податковим Кодексом України (стаття 146.19), на суму витрат, понесених на ремонт (поліпшення) таких об'єктів, орендар може створювати у складі власних основних засобів новий об'єкт з наступним нарахуванням амортизації за нормами відповідної групи.

Неврегульованим залишається питання щодо визначення джерела списання згаданих поліпшень у випадках, коли:

а) строк операційної оренди завершився і об'єкт оренди разом зі зробленими поліпшеннями повертається орендодавцю;

б) проведені поліпшення, що як окремі об'єкти належать до складу власних основних засобів, повністю не відамортизовані;

в) орендодавець не погоджується повертати орендареві кошти в частині проведених поліпшень.

У даному випадку у орендаря виникає відразу кілька проблем: продовжувати нарахування амортизації і зносу чи ні, коли об'єкт основних засобів вибув разом з поверненими орендованими активами? Якщо ні, тоді за рахунок яких джерел списати недоамортизовану частину об'єкта? Чи не розцінить податкова адміністрація цей факт як безоплатну передачу цінностей, на яку повинні збільшуватися доходи для оподаткування, а також, чи не виникає у даному випадку об'єкт для нарахування податку на додану вартість?

У світовій практиці застосовується аналогічна методика відшкодування витрат на поліпшення орендованих основних засобів. Однак амортизація за ними нараховується не за звичайними нормами, встановленими для власних основних засобів, а за спеціальними розрахунковими з врахуванням строків оренди чи служби проведених поліпшень (залежно від того, який з них є коротшим).

На нашу думку, запровадження в Україні аналогічного порядку списання витрат на поліпшення орендованих основних засобів дозволило б забезпечити відповідними фінансовими ресурсами вкладення коштів в об'єкти, одержані на лізинговій основі, і ліквідувати вище наведені неврегульовані питання.

Список використаної літератури:

1. Брус С.І. Розвиток ринку лізингових послуг в Україні / С.І. Брус // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 75–79.
2. Внукова Н.М. Управління ризиком лізингових операцій : наук.-метод. рекомендації / Н.М. Внукова. – Х. : Бізнес Інформ, 1997. – 48 с.
3. Галуцук О.Я. Лізинг в системі стимулювання інноваційної діяльності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом, інвестиційні та інноваційні процеси» / О.Я. Галуцук. – Львів, 1998. – 16 с.
4. Грабельська О.В. Лізинг: класифікація та ефективність застосування / О.В. Грабельська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – № 704. – С. 89–94.
5. Коваленко Н. Тенденції розвитку лізингу: світовий досвід і реалії в Україні / Н.Коваленко, Ю.Човнюк // Банківська справа. – 2000. – № 6 (36). – С. 29–32.
6. Корінев В.Л. Сутність та види лізингу для підприємства / В.Л. Корінев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 1. – С. 108–112.
7. Куліш Т.В. Сучасний стан та перспективи розвитку лізингового бізнесу в АПК / Т.В. Куліш // Держава та регіони / Серія : економіка та підприємництво). – № 3. – 2007. – С. 135–138. –.
8. Куцук П.О. Аналіз ефективності лізингових операцій із сільськогосподарською технікою у лізингодавця / П.О. Куцук, Н.О. Лобода // Вісник Львівської комерційної академії : зб. наук. пр. / Серія : Економічна ; ред. кол. Г.І. Башнянин, В.В. Анопій, О.Д. Вовчак та ін. – Львів : Вид-во ЛКА, 2009. – Вип. 29. – С. 299–306.
9. Куцук П.О. Аналіз ефективності лізингових операцій із сільськогосподарською технікою у лізингодавця / П.О. Куцук, Н.О. Лобода // Таврійський науковий вісник : зб. наук. пр. ; ред. кол. В.О. Ушкаренко, В.П. Коваленко, В.В. Морозов та ін. – Херсон : Вид-во Айлант, 2009. – Вип. 63. – Ч. II. – С. 55–62.
10. Лобода Н.О. Лізинг як форма інвестування в оновлення основних фондів в АПК України (економічна сутність, стан і перспективи) / Н.О. Лобода // Вісник Львівської комерційної академії : зб. наук. пр. / Серія : Економічна ; ред. кол. Г.І. Башнянин, Ю.А. Дайновський, В.І. Слейко та ін. – Львів : Вид-во ЛКА, 2008. – Вип. 28. – С. 598–608.
11. Луців Б.Л. Лізинг і факторинг як альтернативне джерело кредитування і інструмент збуту : нав. посібник / Б.Л. Луців. – К. : Тернопільський інститут народного господарства, 1993. – 72 с.
12. Орлова О.М. Лізинг як ефективна форма інвестування та регіональному рівні // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 238–244.
13. Сабчук Р.П. Фінансовий лізинг в АПК / Р.П. Сабчук. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 178 с.
14. Терещенко В.К. Формування організаційно-економічного механізму лізингових відносин / В.К. Терещенко, В.І. Артіш // Український інвестиційний журнал WELCOME. – 2004. – № 11–12. – С. 11–14.
15. Хобта В.М. Проблемы и перспективы развития лизинга в Украине / В.М. Хобта, В.А. Гайдук. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2000. – 118 с.

КРУПКА Ярослав Дмитрович – доктор економічних наук, професор Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси

– бухгалтерський одлік і економічний аналіз інвестиційної діяльності підприємств.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2014